

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

№10
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

PSIXOLOGIYA YO'NALISHI

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 107 sahifa,
1-oktyabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijranovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalarini tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

ICHKI ISHLAR ORGANLARI XODIMLARIDA SUITSIDAL XULQ-ATVORNI KAMAYTIRISHDA PSIXOKORREKSIYA DASTURLARINING SAMARADORLIGI VA IJTIMOY AHAMIYATI.....	8
Tursunova Ozoda Abdullayevna	
O'ZBEKISTONNI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASI: FUQAROLIK JAMIYATI.....	14
Abdikadirov Umidjon Ruzbayevich	
TALABALARDA KASBIY MOTIVATSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PSIXODIAGNOSTIKASI VA PSIXOKORREKSIYASI	18
Ayakulov Ulug'bek Abdug'affor o'g'li	
TALABALARDA LIDERLIK XUSUSIYATINING NAMOYON BO'LISHINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK OMILLARI.....	22
Sobitova Shaxnoza Shokir qizi	
O'SMIRLARDA TURLI XIL YOT G'OYALARGA BERILISHNING AYRIM IJTIMOY-PSIXOLOGIK MASALALARI	27
Tulyaganova G.O.	
IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLARDAGI O'QUVCHILARNING O'QUV MOTIVATSIYASI VA STRESS DARAJASI MUNOSABATI.....	31
Xodjayeva Dilnovoz Djumoyevna	
OILA-TURMUSH DOIRASIDAGI VOYAGA YETMAGANLAR ORASIDA JINOYATLARNING KELIB CHIQISHIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI SHAXSNING HULQ-ATVORIDAGI XUSUSIYATLARI	36
Bo'riyeva Mahbuba Shavkatovna	
PSIXOGISTALOGIYANING YANGI YO'NALISH SIFATIDA YUZAGA KELISHI ZARURATI VA ILMIY ASOSLARI	41
Azimov.J.S., Melibayeva R.N.	
KONSTRUKTIV YONDASHUV ASOSIDA TALABALARDA LIDERLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH.....	44
Kurbonova Mushtariybegim Baxtiyorjon qizi	
BO'LAJAK KASB TA'LIMI O'QITUVCHILARIDA KASBIY IDENTIFIKATSIYANI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	47
Kurbonov Munis Umirbekovich	
BOLALARDA KOGNITIV JARAYONNING RIVOJLANISHI.....	52
Raxmonova Shaxrizoda Laziz qizi	
SUN'IY INTELLEKT VOSITALARINING TURLARI VA YOSHLARNING PSIXOLOGIK BARQARORLIK XUSUSIYATLARIGA TA'SIRI	56
Ismailov Avazbek Axadjon o'g'li	
PROFIL ORTIDAGI "MEN" RAQAMLI SHAXSIYAT VA UNING PSIXOLOGIK OQIBATLARI	60
Azizova Shodiya Utkur qizi, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	
OILA HAYOTIDA AYOLNING IJTIMOY ROL IDENTIFIKATSIYASI: PSIXOLOGIK TAHLIL.....	63
Xujayeva Zarnigor Muzaffar qizi	
YOSH MUTAXASSISLARINING KASBIY MOSLASHUV MEXANIZMLARI	68
Shodiyeva Rayhon Saydullayevna	
SALBIY EMOTSIONAL KECHINMALARNING SHAXSLARARO MUNOSABATLARGA TA'SIRI	75
Mirabdullayeva Sh. A.	
GLOBALLASHUVNING SHAXS SHAKLLANISHIGA TA'SIRINING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....	79
Raxmatova Zamira Baxtiyorovna	

ВЛИЯНИЕ СТИЛЕЙ ПРИВЯЗАННОСТИ РОДИТЕЛЕЙ НА ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ПРАКТИКИ И ЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ С ДЕТЬМИ.....	83
Шомуродова Махфуза Аслитдиновна	
BO'LAJAK MUTAXASSISLARNING KASBIY DINAMIK RIVOJLANISHIDA SHAXS IJTIMOYILASHUVI VA ADAPTIV INTELLEKT MUAMMOSI.....	88
Tuychiyeva Saodat Melikuziyevna	
LOGOTERAPIYA USULIDA PSIXOLOGIK XIZMAT KO'RSATISH.....	93
Narziqulova Gulrux Axrorovna	
O'ZINI O'ZI TUSHUNISH TUSHUNCHASINING PSIXOLOGIK TALQINI	98
Mahmudov Abdurasul	
ICHKI LOKUS NAZORATNI RIVOJLANTIRISH ORQALI O'QUVCHILARDA MUVAFFAQIYAT MOTIVATSIYASINI KUCHAYTIRISHNING PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI	102
Karimov Sherzod Abdurasulovich	

O'ZINI O'ZI TUSHUNISH TUSHUNCHASINING PSIXOLOGIK TALQINI

Mahmudov Abdurasul

Namangan davlat universiteti
mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada tushunish, o'zini o'zi tushunish masalalarini psixologik jihatdan tahliliga bag'ishlanadi. Unda xorij olimlari tomonidan o'zini o'zi tushunish muammosiga doir nazariy qarashlarining tahlillari bayon qilingan. Shunga muvofiq shaxsda o'zini o'zi tushunishini namoyon bo'lishining xarakterli jihatlari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: shaxs, tushunish, o'zini o'zi tushunish, o'zini o'zi anglash, indentiklik, motiv, maqsad, hayotiy qadriyat tushunishga intilish, bilish qobiliyat, o'zi bilan muloqot qilish, muloqotga kirishish, o'zini o'zi bilish.

Abstract: The article is devoted to the psychological analysis of the issues of understanding, self-understanding. It presents an analysis of the theoretical views of foreign scientists on the problem of self-understanding. Accordingly, the characteristic aspects of the manifestation of self-understanding in a person are indicated.

Key words: personality, understanding, self-understanding, self-awareness, identity, motive, goal, striving for understanding life values, cognitive ability, communication with oneself, entering into communication, self-knowledge.

Аннотация: Статья посвящена психологическому анализу вопросов понимания и самопонимания. В нем изложен анализ теоретических взглядов зарубежных ученых на проблему самопонимания. Соответственно, показаны характерные аспекты проявления самопонимания у личности.

Ключевые слова: личность, понимание, самопонимание, самосознание, идентичность, мотив, цель, стремление к пониманию жизненных ценностей, познавательная способность, общение с самим собой, вступление в общение, самопознание.

KIRISH

Ma'lumki, shaxsning o'z etnomadaniy identikligini anglash muammosi ham ilmiy, ham ijtimoiy ahamiyatga ega. Sivilizatsiya taraqqiyotining hozirgi bosqichida borliqning qadriyat asoslari shiddat bilan o'zgarib borayotgan sharoitda shaxsning o'ziga xoslik asoslari beqarorlashmoqda. Shu munosabat bilan shaxsning o'z tarixiy va arxetipik ildizlari - din va etnosga murojaat qilishi tobora ko'payib bormoqda. Shuning uchun ham XX asr oxirida, globallashuv va multikulturalizm davrida dunyo "etnik paradoks" [7] (Stefanenko T.G.) deb nomlangan hodisaga duch keldi. Bu etnik his-tuyg'ularning kuchayishi, milliy tarix va madaniyatga qiziqishning ortishi, hayotning ko'plab sohalarida etnik omilning ahamiyatini kuchaytirishda namoyon bo'ldi. O'z navbatida, etnik omil ahamiyatining kuchayishi o'z "Men"ini begonalashtirish va natijada millatchilik mafkurasi, ksenofobiya va ekstremizmning tarqalishi kabi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ta'kidlash kerakki, insonning o'z borlig'ining qadriyatli asoslarini izlash va topish muammosi, o'zini, o'z motivlarini, maqsadlarini, hayotiy qadriyatlarini tushunishga intilish va o'z shaxsining mohiyatini, yadrosini tashkil etuvchi narsalarni tashqaridan kiritilgan narsalardan ajrata olish qobiliyati alohida dolzarblik kasb etadi. Bu esa ijtimoiy borliq fenomeni sifatida tolerant ongni va shaxsiy-mazmuniy asosda shaxs sifatini samarali shakllantirishga yordam beradi [1] (I.V. Abakumova).

Shuning uchun nazariyotchilar va amaliyotchilarda etnomadaniy o'zlikni anglash muammosi, insonning ma'lum bir etnomadaniy muhitga mansubligini anglash kontekstida o'z borlig'ining qadriyatli asoslarini topishi tobora katta qiziqish uyg'otmoqda. Darhaqiqat aynan madaniyatning etnik jihatdan bo'yalgan shakllari insonning hayotiy dunyosi ufqlarini, uning borliq asoslarini belgilaydi.

Muammoning dolzarbligi fenomenologiyani ilmiy tushunish va etnik guruh mavjudligining turli sharoitlarida shaxsning o'z etnomadaniy o'ziga xosligini anglash qonuniyatlarini aniqlash zarurati bilan bog'liq: titul etnos, kichik integratsiyalashgan etnos, diaspora.

Zamonaviy psixologiyada “o‘zini o‘zi tushunish” tushunchasining talqini juda noaniq, bu esa ushbu hodisani o‘rganish yondashuvlari va usullarida sezilarli farqni keltirib chiqaradi. V.V.Znakov ta’kidlaganidek, tushunish sohasidagi tadqiqotlar tarixi tushunishning asosan kognitiv tomonlarini tahlil qilishdan germenevtik va ekzistensial tomonlarga o‘tish tarixidir.

Psixologiyada o‘zini o‘zi tushunish hodisasini o‘rganish tarixini tahlil qilib, xuddi shunday xulosaga kelish mumkin. V.Deymon va D.Xartning ishlariga asoslangan ushbu hodisani o‘rganishning kognitiv an’anasida o‘zini o‘zi tushunish insonning o‘z individual-psixologik xususiyatlari haqidagi tasavvurlar tizimini ifodalaydi va o‘zini o‘zi tushunishning asosiy vazifasi o‘zi haqida yaxlit, ziddiyatsiz tasavvurni yaratishdan iborat. Keyinchalik, paydo bo‘lgan o‘zini o‘zi tushunishni o‘rganishning ekzistensial an’anasi insonning o‘z ekzistensial vazifasini tushunishi qanday sodir bo‘lishini o‘rganishga qaratilgan (K.Rojers, G.L.Landret, K.Ollred).

Amalga oshirilgan tadqiqotda sub’yektning o‘zini o‘zi tushunishini tahlil qilish sub’yekt yondashuvi nuqtai nazaridan amalga oshiriladi. Bu esa insonning faol o‘zgartiruvchi mohiyatini, uning dunyoga “kirishi” bilan o‘rganish imkonini beradi. Bu yerda insonning “faollikning mustaqil tashabbusi” o‘z faolligi va hayotiy vazifalari ko‘lamini belgilaydi (A.V.Brushlinskiy).

Xorij psixologiyasida o‘zini o‘zi tushunish hodisasini tushunish muammosini o‘rganish kontekstida o‘rganish an’anasi shakllangan.

A.P.Ogursov tomonidan tushunish muammosining keng ko‘lamli tahlili shuni ko‘rsatdiki, “tushunish” kategoriyasi turli falsafiy diskurslarda, birinchidan, bilish qobiliyati, ikkinchidan, matnlarning ma’nosini germenevtik talqin qilish, til va nutq amaliyotlarining ma’nosini ochib berish va umuman madaniy shakllanishlarning ma’nosini tushunish tartiblari; uchinchidan, “fundamental ontologiya va falsafiy germenevtikada ekzistensial sifatida, borliqning asosiy modusi sifatida, loyiha sifatida, mavjudlik imkoniyatlarini idrok etish sifatida, imkoniyatlar borlig‘ini tushunish sifatida qaraladigan” dunyoda inson mavjudligining o‘ziga xos usuli sifatida” [4].

Tadqiqotchining so‘zlariga ko‘ra, tushunish muammosiga yondashuvdagi bu tendensiya falsafa tarixida “tushunishni rasionalizmdagi bilish qobiliyatlaridan biri sifatida talqin qilishdan boshlab, tushunishni gumanitar fanlarning (yoki ruh haqidagi fanlarning) o‘ziga xos metodologiyasi sifatida germenevtika tartib-qoidalari bilan tenglashtirish orqali insonning dunyodagi mavjudligini tushunish va anglashning dastlabki germenevtikligi va immanentligidan kelib chiqadigan tushunishning ontologik talqiniga qadar” kuzatiladi [4].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Bugungi kunda gumanitar fanlar sohasidagi ko‘plab tadqiqotchilar har qanday tushunish bir vaqtning o‘zida o‘zini o‘zi tushunish degan xulosaga kelishmoqda. Tushunish jarayonining yo‘nalishi qanday bo‘lishidan qat’iy nazar - boshqa odamlarni, ijtimoiy aloqalarni, tabiat hodisalarini o‘rganish - bu har doim o‘zini o‘zi tushunish jarayonidir. Inson ob’yektiv borliqni anglashga harakat qilar ekan, ayni paytda o‘zining ichki dunyosini ham biladi va tushunadi. “Har qanday anglash harakati ikki yo‘nalishda amalga oshiriladi. Tashqi olamda nimanidir tushunib, bilim bo‘yicha yana bir pog‘onaga ko‘tarilar ekan, sub’yekt bir vaqtning o‘zida o‘ziga chuqurroq kirib boradi va go‘yo o‘zidan yuqoriroq ko‘tariladi” [3].

Tushunish va o‘zini o‘zi tushunishning o‘zaro bog‘liqligi so‘nggi paytlarda ham xorijiy, ham rus olimlar tomonidan o‘rganilmoqda.

Jumladan, V.Deymon va D.Xart o‘zini o‘zi tushunish va ijtimoiy bilish o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qilib, o‘zini o‘zi tushunishning yuqori darajada rivojlanishi adolat, hokimiyat, do‘stlik kabi shaxslararo o‘zaro ta’sir tushunchalarini anglashning yuqori darajasi bilan bog‘liq degan xulosaga kelishgan. “O‘zini o‘zi tushunish shaxsning o‘z ijtimoiy dunyosini tushunishining asosiy tarkibiy qismidir” [9].

TAHLIL VA NATIJALAR

F.Frolix o‘zini o‘zi tushunishni boshqa odamlarni tushunishning majburiy sharti sifatida ko‘rib chiqadi, chunki boshqa odamni tushunish - bu Sendagi Menni topishdir. “Har bir anglash harakatida inson o‘z imkoniyatlari proyeksiyasi orqali o‘zini anglaydi. Inson borlig‘idagi vaziyatlar to‘g‘risida biz nimani tushunishimizni bu vaziyatlar yorug‘ida o‘zimizni qanday ko‘rishimizdan ajratib bo‘lmaydi. O‘zimizni qanday ko‘rishimiz esa, o‘z navbatida, ishtirok etayotgan kontekstlarni qanday talqin qilishimizni belgilaydi” [4].

Xorij psixologiyasida manipulyasiyaga moyil bo‘lgan yigit va qizlarda o‘zini va boshqalarni tushunish xususiyatlarini empirik o‘rganish jarayonida tushunish va o‘zini o‘zi tushunish o‘rtasidagi bog‘liqlik aniqlandi. Respondentlarning ushbu toifasi uchun “nafaqat boshqa odamlarning, balki o‘zining ham kechinmalari ma’nosini tushunishdagi qiyinchiliklar xosdir. Manipulyasiyaga moyil bo‘lgan shaxslarda asosan o‘zini va boshqalarni tushunishning kognitiv jihati kuzatiladi. Ularni tushunish yuzaki, rasional, neytral hisoblanadi. Darhaqiqat chunki o‘zini va boshqa odamni bilish jarayonida intellektual tarkibiy qism ustuvor o‘rin tutadi” [6].

Bir qator psixologik-pedagogik tadqiqotlar ham tushunish va o'zini o'zi tushunish jarayonlari o'rtasidagi bog'liqlikni ta'kidlaydi. Bularga A.F.Zakirova, L.M.Luzina, S.V.Shiklarning ishlari kiradi, ularda pedagogning o'zini o'zi tushunishi bola tushunishining asosi sifatida muhokama qilinadi. A.F. Zakirova pedagogning faoliyati va o'zini o'zi o'qitishida turli janrlardagi pedagogik rivoyatlardan (kundaliklar, sharhlar, tarbiyalanuvchilar bilan yozma suhbatlar) foydalanishni taklif qiladi. Bu esa "o'zi bilan muloqotga kirishish, o'zini anglash, bilish va xotiralar bilan bog'lash" imkonini beradi [2]. L.M. Luzina tushunish va o'zini o'zi tushunishning ajralmasligini ta'kidlab, shunday ta'kidlaydi: "... boshqani qabul qilish haqidagi qaroringizning o'zi bir vaqtning o'zida o'zini o'zi tushunish faktidir, tarbiyalanuvchining ma'naviy dunyosini anglash tarbiyachining ma'naviy dunyosi prizmasi orqali amalga oshiriladi" [5]. Pedagogning o'zini o'zi tushunishi muloqot, boshqalarni tinglash, suhbatdoshni va o'zini qabul qilish orqali amalga oshirilishi mumkin.

Zamonaviy tarbiya tizimlarini tahlil qilib, S.V.Shik ta'kidlaydiki, zamonaviy sharoitlarda aynan tushunishni "inson hayotining ekzistensial qatlami bilan bog'liq bo'lgan borliq shakli" deb hisoblaydigan. Shuningdek, o'zini o'zi tushunishni "borliqning eng asosiy tuzilishi" deb e'tirof etadigan pedagogik tushunchalar "nafaqat tashqaridan beriladigan, balki ko'proq insonni o'ziga va dunyoga olib borishdan "tushunish"ga asoslangan" tarbiya haqidagi tasavvurlardagi urg'uni o'zgartirmoqda [8].

Inson borlig'i psixologiyasi nuqtai nazaridan tushunish insonga o'zini o'zi anglash, uning kimligini, dunyoda qanday o'rin egallashini aniqlash uchun zarurdir. "Oxir-oqibatda, bizning borlig'imizning mazmuni haqiqatan ham tushunishdan iborat. Sub'yektning asosiy vazifasi esa hayotning mazmunini izlash, uni tushunishdan iborat. Inson dunyoni tushunar ekan, o'zini ob'yekt sifatida emas, balki ichkaridan, o'z mavjudligining ma'nosi nuqtai nazaridan anglashi kerak" [4].

Inson borlig'ining vaziyatlarini biluvchi va tushunuvchi sub'yekt bir vaqtning o'zida ham noyob inson, ham inson zotining universal vakilidir. Darhaqiqat, inson borlig'i individual sub'yektning hayoti bilan aynan bir xil emas. "Inson borlig'i shunday yakka narsaki (xususan, muloqot qiluvchi odamlarning individual-psixologik xususiyatlari), unda umumiylik - butun dunyo, butun insoniyat potensial tarzda namoyon bo'ladi" [4].

Zamonaviy psixologik tadqiqotlarning rivojlanish tendensiyalaridan biri insonni tushunish va o'zini o'zi anglashning manbalarini nafaqat uning ichki dunyosidan, balki shaxslararo munosabatlarning qadriyatli-mazmuniy makonidan izlashda namoyon bo'lmoqda. Insonlarning bir-birini va tashqi voqelikni tushunishi, bir tomondan, bilimlar umumiyligi va guruh tahliliga asoslansa, boshqa tomondan, "o'zaro ta'sirlashuvchi sub'yektlarning o'zini o'zi tushunishiga, ularning fikricha, ijtimoiy dunyoda nima va qanday sodir bo'lishi kerakligini qabul qilish yoki rad etishga asoslanadi" [4].

Borliqni anglash, anglovchi sub'yekt tomonidan aniq hayotiy vaziyatlar va hodisalarni talqin qilish, bir tomondan, uni o'z individual tarixi doirasidan tashqariga chiqishga, "inson hayotining fundamental umumiy asoslariga e'tibor qaratishga" undaydi [4]. Boshqa tomondan, tushunish va o'zini o'zi anglash sub'yektning individualligiga: o'z shaxsiy bilimiga, qadriyatlariga, ichki dunyosining xususiyatlariga murojaat qilmasdan mumkin emas.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib, tushunish va o'zini o'zi tushunish jarayonlari bir-biri bilan uzviy bog'liqdir: inson borlig'ining har qanday holatini tushunish o'zini o'zi tushunish akti bo'lib, tushunadigan sub'yektning dunyo manzarasini o'zgartiradi, unga yangi mazmunlar kiritadi. Biroq, sub'yektning o'zini o'zi anglash jarayoni individual tarix doirasidan tashqarida bo'lgan qadriyat yo'nalishlarini izlash bilan bog'liq bo'lib, shaxslararo munosabatlarning qadriyatli-mazmuniy makonini tushunmasdan turib, o'zini o'zi anglash mumkin emas. Shuning uchun tushunish bir vaqtning o'zida tushunishning o'zi hamdir. O'zini o'zi tushunish esa boshqalarni tushunishga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Абакумова И.В., Ермаков П.Н. О становлении толерантной личности в поликультурном образовании // Вопросы психологии. 2003. № 3. С. 78–83.
2. Закирова А.Ф. Герменевтическая интерпретация педагогического знания // Педагогика. 2004. № 1. С. 32–42.
3. Знаков В.В. Психология понимания: Проблемы и перспективы. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. – 448 с.
4. Знаков В.В. Самосознание, самопонимание и понимающее себя бытие. Методология и история психологии. 2007. Т. 2. Вып. 3. С. 65–74.
5. Лузина Л.М. Теория воспитания: Философско-педагогическая антропология. Псков: ПГПИ, 2000. – 186 с.
6. Орлова Л.В. Склонность к манипулированию и понимание себя и других в юности // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Психологические науки. 2010. № 4. С. 95–99.
7. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология. М.: АспектПресс, 2003. – 368 с.
8. Шик С.В. Концептуальные основания становления самопонимания в воспитании старших подростков. Сибирский педагогический журнал // 2008. № 5. С. 345-355.

9. Cecero J.J., Beitel M., Prout, T. Exploring the relationships between early maladaptive schemas psychological mindedness, and self-reported college adjustment // Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice. 2008. № 81. P. 105 – 118.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.